

УДК 342.565

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.40>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІСЦЯ ТА РОЛІ СУДДІ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ

Шунько М.Г.,*аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки**Навчально-наукового інституту права**Сумського державного університету**<https://orcid.org/0000-0001-6951-0170>*

Шунько М.Г. Адміністративно-правова характеристика місця та ролі судді вищого спеціалізованого суду.

Одним із аспектів реалізації судової реформи в Україні стало утворення Вищих спеціалізованих судів, які мали забезпечити відправлення об'єктивного правосуддя у важливих сферах, зокрема протидії корупції та протидії правопорушення у сфері інтелектуальної власності. У цьому контексті важливим є визначення не лише ролі та місця цих суддів у судовій системі України загалом, а й надання адміністративно-правової характеристики місця та ролі судді вищого спеціалізованого суду зокрема.

Метою статті є адміністративно-правова характеристика місця та ролі судді вищого спеціалізованого суду.

Відповідно до принципу поділу влади всі три гілки повинні бути незалежними одна від одної. Зосередження влади в державному органі чи в особі може призвести до захоплення влади. Судова влада – це найбільш надійний і цивілізований спосіб захисту прав людини і громадянських прав і свобод, а судовий захист прав і свобод людини є найбільш демократичним і доцільним способом розгляду фактів і причин різних спорів та встановлення істини у справах, що перебувають у судовому розгляді. Враховуючи важливість вищих спеціалізованих судів для України, перелік вимог до особистісних та професійних характеристик особи, яка претендує на посаду судді у Вищих спеціалізованих судах, також має свої особливості. Так, відбір кандидатів має ґрунтуватися на принципах прозорості та чесності. Кандидати повинні мати великий юридичний досвід, бути досвідченими професіоналами в галузі права, користуватися довірою громадян і суспільства.

Щодо ролі судді безпосередньо в процесі, то суддя розглядає справу в межах встановлених процесуальних норм. Все ґрунтується на правовій базі, а суддя фактично є спостерігачем процесу, особою, яка згідно із законом чітко дотримується всіх процесуальних норм.

Резюмується, що роль судді Вищого спеціалізованого суду важливіша за роль судді суду загальної юрисдикції, про що, зокрема, свідчать додаткові вимоги до кандидатів у судді спеціального суду та важливість вимог до створення вузькоспеціалізованих суддів загалом.

Ключові слова: Вищі спеціалізовані суди, Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, правовий статус судді, суддя.

Shunko M.G. Administrative and legal characteristics of the place and role of a judge of the Higher specialized court.

One of the aspects of the implementation of judicial reform in Ukraine was the establishment of the High Specialized Courts, which were to ensure the administration of objective justice in important areas, including combating corruption and combating intellectual property offenses. In this context, it is important to determine not only the role and place of these judges in the judicial system of Ukraine in general, but also to provide administrative and legal characteristics of the place and role of judges of higher specialized courts in particular.

The purpose of the article is the administrative and legal characteristics of the place and role of a judge of the higher specialized court.

According to the principle of separation of powers, all three branches must be independent of each other. Concentration of power in a state body or person can lead to the seizure of power. The judiciary is the most reliable and civilized way to protect human rights and civil rights and freedoms, and judicial protection of human rights and freedoms is the most democratic and appropriate way to consider the facts and causes of various disputes and establish the truth in pending cases.

As for the role of the judge directly in the process, the judge considers the case within the established procedural norms. Everything is based on the legal basis, and the judge is in fact the observer of the process, a person who, in accordance with the law, strictly adheres to all procedural norms.

It is concluded that the role of a judge of the High Specialized Court is more important than the role of a judge of a court of general jurisdiction, as evidenced by additional requirements for candidates for a judge of a special court and the importance of requirements for highly specialized judges in general.

Key words: Higher Specialized Courts, Supreme Anti-Corruption Court, Supreme Intellectual Property Court, Legal Status of Judges, Judge.

Постановка проблеми. Одним із аспектів реалізації судової реформи в Україні стало утворення Вищих спеціалізованих судів, які мали забезпечити відправлення об'єктивного правосуддя у важливих сферах, зокрема протидії корупції та протидії правопорушення у сфері інтелектуальної власності. У цьому контексті важливим є визначення не лише ролі та місця цих суддів у судовій системі України загалом, а й надання адміністративно-правової характеристики місця та ролі судді вищого спеціалізованого суду зокрема.

Стан опрацювання. Дослідженням питань статусу суддів, місця та ролі судді вищого спеціалізованого суду займалися серед інших такі вчені як А. Барак, М. Гузела, Р. Дворкін, О. Даниляк, А. Лужанський, Б. Прокопів С. Чорна та інші.

Метою статті є адміністративно-правова характеристика місця та ролі судді вищого спеціалізованого суду.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, важливо дослідити місце та роль судової влади загалом, а вже потім зосередитися на місці та ролі самих суддів Вищих спеціалізованих судів. Відповідно до Конституції України державна влада в нашій державі здійснюється на основі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в межах, встановлених цією Конституцією, та відповідно до законів України (стаття 6 Конституції України) [1].

Відповідно до принципу поділу влади всі три гілки повинні бути незалежними одна від одної. Зосередження влади в державному органі чи в особі може призвести до захоплення влади. Проте можна говорити лише про відносну незалежність судової влади, оскільки виконавча влада здійснює політичну волю (закони), прийняті парламентом [2].

Теорія поділу влади передбачає створення такого організаційно-правового механізму, як стримування і противаги, який би контролював і обмежував державну владу, особливо для всіх її органів, здійснювати свої повноваження виключно на підставі Конституції України та закону без вона намагається узурпувати владу. На думку В. Шаповала, система стримувань і противаг – це конституційно закріплені повноваження між державними органами (особливо між вищими державними органами) в рамках принципу поділу влади [3, с. 114].

Як одна із трьох видів державної влади, судова влада має свої особливості, обумовлені її завданням і роллю. Цей тип влади відрізняється від законодавчої та виконавчої чотирма особливостями. По-перше, судова влада проявляє свою «ініціативу» опосередковано, тобто реагує на отримані заяви, скарги, клопотання та матеріали судового процесу. Проведення може бути відкрито особою, права якої порушено, або державою в особі прокуратури. По-друге, судова діяльність підпорядковується більш жорстким правилам. Судді зобов'язані неухильно дотримуватися процедури, передбаченої відповідними правилами. Крім того, порушення процесуальних прав зазвичай призводить до порушення законних прав та інтересів осіб, які беруть участь у процесі. По-третє, остаточне рішення, яке набрало чинності, буде обов'язковим для виконання всіма громадянами, установами та посадовими особами всіх рівнів. По-четверте, судова діяльність зазвичай оприлюднюється, тобто є публічною [4, с. 444].

Робота судової влади є одним із найефективніших засобів захисту прав людини і громадянина від порушень. Її завдання – відновити порушені права і свободи людини і громадянина [5, с. 190]. А. Лужанський вважає, що особливість судового захисту полягає в тому, що його ефективність значно вища за ефективність інших позасудових засобів, оскільки: 1) позасудовий захист – це фактично прохання чи пропозиція щодо добровільного чи адміністративного усунення порушень та їх негативних наслідків; 2) судовий процес є єдиним остаточним правовим засобом вирішення правового конфлікту; 3) під час розгляду окремої справи суд має право здійснювати превентивний вплив у вигляді обов'язкових до виконання рішень (постанов) з метою запобігання подальшому виникненню причин та обставин, що призвели до порушення закону; 4) рішення суду, що зазвичай набирають законної сили, є остаточними; виконання судового рішення з фактичних або юридичних питань забезпечується державним примусом [6, с. 45].

Таким чином, судова влада – це найбільш надійний і цивілізований спосіб захисту прав людини і громадянських прав і свобод, а судовий захист прав і свобод людини є найбільш демократичним і доцільним способом розгляду фактів і причин різних спорів та встановлення істини у справах, що перебувають у судовому розгляді. Суди мають усі необхідні повноваження для здійснення функції захисту прав і свобод людини у разі їх порушення або необґрунтованого обмеження [5, с. 190].

Роль суду в суспільстві суперечлива. З одного боку, суд, який займається управлінням суспільством і державою, має далекосяжні повноваження, позбавлені як законодавчої, так і виконавчої влади. Приймаючи рішення, суд може позбавити особу волі, накласти арешт на майно фізичної або юридичної особи (арешт), закрити газету, розпустити політичну партію, примусити державний орган скасувати рішення та виплатити компенсацію особі чи організації за шкоду, заподіяну протиправними діями, актами державних службовців тощо. З іншого боку, це відносно слабка влада. Це не залежить безпосередньо від підтримки електорату, оскільки законодавча влада не має таких владних механізмів, як виконавча. Сила судової влади корениться в повазі до суду громадянами та посадовими особами, у безспірності судових рішень та їх неухильного виконання.

На цьому тлі актуальність створення спеціалізованих судів в Україні виникає через гостру соціальну потребу у боротьбі з окремими видами порушень прав, які суттєво впливають на рівень економічного, соціального та політичного розвитку держави та її репутацію на міжнародній арені. Враховуючи важливість Вищих спеціалізованих судів для України, перелік вимог до особистісних та професійних характеристик особи, яка претендує на посаду судді у Вищих спеціалізованих судах, також має свої особливості. Так, відбір кандидатів має ґрунтуватися на принципах прозорості та чесності. Кандидати повинні мати великий юридичний досвід, бути досвідченими професіоналами в галузі права, користуватися довірою громадян і суспільства [7, с. 105].

Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, підтвердила свою здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді відповідно до кваліфікаційного оцінювання та відповідає іншим вимогам, встановленим в галузі права та має знання та практичні навички для ведення судових справ у справах про корупцію. Суддя вищого спеціалізованого суду здійснює судову практику в порядку, встановленому процесуальним законом, а також за іншими повноваженнями, встановленими законом [8].

На думку Р. Дворкіна, судді мають застосовувати закон, створений іншими інституціями, а не створювати новий закон. Це ідеальний випадок, який з різних причин не може бути повністю реалізований на практиці. Законодавство часто недостатньо чітке і потребує тлумачення, перш ніж його можна буде застосувати до конкретних випадків [9, с. 126].

Труднощі виникають і з можливістю впливу чи навіть тиску з боку політичних сил, ЗМІ та громадськості на окремих суддів та суди в цілому. Ймовірно, є кілька причин для такої можливості. З одного боку, через розквіт судової корупції в державі, з іншого – через високий суспільний інтерес до роботи вищих спеціалізованих судів та великі надії, які на них покладаються. Суддя, який відчуває таку підвищену відповідальність, може, на задоволення громадськості, приймати рішення, що порушують процесуальні та матеріальні норми, зокрема накладати надмірно суворі стягнення. Це дискредитує відповідність посади судді. При цьому розумність – це не просто результат, а й процес. Кидання монети може дати бажаний результат, але цю операцію не можна вважати корисною. Таким чином, відповідність – це свідомо інтелектуальна боротьба між кількома правовими варіантами, в якій суддя застосовує об'єктивні стандарти [10, с. 56].

Щодо ролі судді безпосередньо в процесі, то суддя розглядає справу в межах встановлених процесуальних норм. Іншими словами, суддя не може визначити, хто має слово, а хто ні. Все ґрунтується на правовій базі, а суддя фактично є спостерігачем процесу, особою, яка згідно з законом чітко дотримується всіх процесуальних норм. Суддя, відповідно до чинного законодавства, досліджує всі докази, доводи сторін, досліджує докази лише з об'єктивної сторони. Тобто законодавець каже, що справа завжди ґрунтується на об'єктивності. На підставі отриманої інформації суд визначить час проведення дебатів. Після дебатів вимальовується чітка картина того, що відбувалося, і суд переходить до нарадчої кімнати. Згідно із законом, суддя приймає рішення, і його рішення має ґрунтуватися на відомостях, отриманих раніше у вигляді незаперечних доказів, та правовій базі, за якої він розглядає справу [11].

Висновки. Підсумовуючи, варто наголосити, що роль судді Вищого спеціалізованого суду важливіша за роль судді суду загальної юрисдикції, про що, зокрема, свідчать додаткові вимоги до кандидатів у судді спеціального суду та важливість вимог до створення вузькоспеціалізованих суддів загалом. Що ж до позиції судді ВАКС у судовій владі порівняно з суддями інших судів, то вона також дещо відрізняється, що, у свою чергу, зумовлено приматом колегіальності та структурою суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : станом на 1 січня. 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.
2. Даниляк О. О. Принцип поділу влади: досвід України. «Державне управління: теорія та практика». 2018. № 7. С. 1–6.
3. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

4. Гузела М. В. Контроль за законністю дій і рішень органів досудового розслідування як самостійна функція суду. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 39. С. 443–444.
5. Чорна С. Роль судової влади в конституційно правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186–190.
6. Лужанський А. В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 10 (122). С. 45–48.
7. Прокопів Б. Специфіка функціонування вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 103–107.
8. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 чер. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.
9. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Пер. з англ. А. Фролкін. Київ: Основи, 2000. 519 с.
10. Барак Аарон. Судейское усмотрение: Пер. с англ. Москва : Изд-во НОРМА. 2019. 376 с.
11. Роль судьи в судебном процессе. Судебный процесс: веб-сайт. URL: <https://resheniya-sudov3.ru/rol-sudi-v-sudebnom-processe-273/> (дата звернення 23.03.2021).